

Smaak

Jacob Voorthuis

Smaak is allesbepalend. Dat is geen persoonlijk oordeel over smaak; het betreft hier een operationele definitie of beschrijving van haar taak. Het bepalen is waar smaak voor wordt aangeropen. Smaak in de wetenschap in de kunst, in de politiek en in de liefde, heerst. Smaak heerst door te bepalen. Dat bepalingsproces kan slordig, gehaast of precies zijn; het kan geraffineerd of bot zijn. Dat doet niet af van haar verantwoordelijkheid. Smaak is de naam voor de actieve oppervlakte van een maatschappelijke houding, het katalyserende snijvlak, waar de beslissing of het oordeel langs snijdt. Smaak is het georganiseerde lichaam van een houding waar elke ervaring aan getoetst wordt en waarin elke ervaring een transformatie teweeg kan brengen. Smaak groeit en oefent zichzelf door de ervaring van dag tot dag te verwerken. In het verwerken van de ervaring neemt het een beter geoefend standpunt. Smaak is het negatief van een wereldbeeld, het paradigma, dat zich uitspreekt, of wordt geactualiseerd in gedrag en houding. Smaak is (een laatste beschrijvende metafoor) het gewicht van het gevoel waarmee de mechaniek van de logica tot een product komt: het oordeel.

Smaak heb je ongetwijfeld al in de moederbuik ontwikkeld: geluiden, licht de textuur van de baarmoeder. Maar wat kunnen we hier over zeggen? Ik herinner mij er niets van. Er is onderzoek naar gedaan, voor zover dat onderzoek meet wat het denkt te meten is het goed onderzoek. En als gevolg van dat onderzoek praat men weer graag tegen de moederbuik, streelt haar, doet men oefeningen. En dat zal zeker goed zijn, het zal de smaak van de foetus helpen vormen, gevoeligen maken voor de stem van de ouders.

Smaak is altijd al compleet. Daar bedoel ik mee dat het vanaf het eerste moment in staat is alles waarmee het geconfronteerd wordt, te bepalen oftewel te determineren. Daargelaten of het ongeoeffende bepalen een lichamelijk of maatschappelijk bevorderende werking heeft. Vandaar dat kinderen pas op een bepaald moment als volwassenen aangemerkt kunnen worden. Dat is een maatschappelijke truc om te waarborgen dat de smaak van het kind niet in staat wordt gesteld zelsaboterende of maatschappijsaboterende beslissingen te maken. Maar door te zeggen dat smaak altijd al compleet is, in de zin van een compleet lichaam, hoe onvolgroeid of overontwikkeld het ook moge zijn, kan men net zo goed zeggen dat het nooit compleet is. Het is, net zoals een baby wiens smaaktologie het betreft, al een heel lichaam bij de geboorte, maar dat lichaam kan groeien, doet ervaring op, moet zich weren tegen aanvallen van buiten, ziektes, vergif. Het loopt littekens op, oefent zichzelf zodat het gezond en fit is. En als het dan eindelijk volgroeit is, wordt het oud en is het het-jong-zijn alweer vergeten. Hoe wordt smaak oud? Hoe wil jij oud worden? Hoe wordt jij oud? Smaak is een biologisch gegeven; die vraag is velzeggend.

De consistentie van smaak is problematisch. Men zou willen beargumenteren dat smaak altijd consistent is en altijd niet consistent. Smaak betreft een verzameling standpunten die zich op een bepaalde manier verhouden ten opzichte van elkaar. Er zijn oneindig veel mogelijke verzamelingen, oneindig veel regels te verzinnen om tot een smaakverzameling standpunten te komen. Zelfs het niet belangrijk vinden van een spelregel kan weer tot een verzameling leiden. Smaak zonder zijn verzamelingsconsistentie te verliezen kan derhalve, vanuit een ander perspectief vol inconsistenties zitten, bijvoorbeeld als haar spelregels bepaald worden door sentiment, romantiek, idealisme, pessimisme, optimisme, cynisme, opportunisme, zelfverloochening hypocrisie, de neiging tot spot en ridiculisering en nijd. Tegelijkertijd kan het zichzelf eerlijk voelen of wanen. Dat is knap, maar ook zorgelijk. Het is de taak van een leven smaak te vervormen en hervormen, (veelal heet dat proces vormen) de consistentie in smaak langzaam te verscherpen, de smaak op de waargenomen smaak van anderen af te stemmen, het vinden kritischer te beoefenen, maar het is een gigantische taak en hoeft niet ondernomen te worden. Smaak kan al makkelijk berusten in zelfgenoegzaamheid en ongeoeffend simplisme, het hoeft niet oud te worden, en is, als men weigert het te oefenen, eigenlijk al meteen oud, immers is een baby die baby blijft maar toch ouder wordt al veel sneller oud dan iemand die groeit en dat hoeft niet eens te lijden tot smaakloosheid, wat op zichzelf natuurlijk geen ontkenning van de smaak is, al lijkt het woord daar op, maar betreft een speciale vorm van smaakvolheid, een waar een ander niets van vindt.

Zo is smaak ook zeer conservatief, het verandert niet zo maar. De voorbereiding tot een smaakverandering is moeizaam en grillig. De goden moeten goedgezind zijn om tot een smaakverandering te komen. Gezeur en gedram helpen bijvoorbeeld doorgaans weinig. Sterker nog, in de smaak speelt het ressentiment een belangrijke rol. De

kracht die middels de frustratie al zijn kracht tegen zichzelf keert. Maar als de voortekenen goed zijn dan kan smaak heel radicaal veranderen. Meestal op basis van gezag. Iemand met gezag kan bij diegene waar dat gezag geldt en een makkelijke doorgang vinden, en zijn of haar smaak radicaal doen veranderen. Of als iemand zijn eigen spelregels ten aanzien van zijn smaak verzameling aanscherpt kan ook zijn smaak doen veranderen.

Smaak verwacht zich snel met esthetiek. Esthetiek is de formele en kundige beschrijving, de schepping door differentiatie en duiding, van begerenswaardige of niet begerenswaardige kwaliteiten. Smaak is de neerslag van de esthetiek, waarbij kwaliteiten zichzelf als begerenswaardig of niet begerenswaardig tonen in het oordeel. Het oordeel van de smaak uit zich intuïtief in woorden als goed of slecht, mooi of lelijk. De esthetiek, als filosofische discipline neemt daar echter geen genoegen mee en daagt de smaak uit tot zelfreflectie. Het probeert de bestaansvoorwaarden van een kwaliteit en de voorwaarden tot begeerte of afkeer te duiden en in relatie tot elkaar te brengen. Het is daarom dat de esthetiek altijd blinde vlekken heeft, want als je in de spiegel kijkt dan zie je ook maar een deel. Smaak is echter een heel lichaam gevormd door ervaring en oefening, toetsing en kritiek, de eerste stem in het meerstemmige denken. Smaak bepaalt het begerenswaardige of het afkeurenswaardige van kwaliteiten waarbij de esthetiek zich toespitst op de beschrijving van de voorwaarden daarvan. Smaak is het wapen van een paradigma in die zin dat het de beslissing doet vallen zonder die beslissing in haar emotionele gewichtsverdeling te vatten.

Smaak wordt geraffineerder naarmate het wordt geoefend en onderhevig wordt gesteld aan het kritische gesprek. Dit heet ontwikkeling. De smaak wordt niet beter. Dat is slechts een effect van een vrij primitieve zelfgenoegzaamheid van een elite. Smaak wordt alleen geraffineerder. Het beter vinden van een geraffineerde smaak is een beslissing, een discontinuïteit in het denken. Daar neemt de persoon die het beter vindt, zelf verantwoordelijkheid voor.

Niettemin verandert smaak naarmate het onder kritiek komt te staan en geoefend wordt. Is een geoefende smaak beter dan een ongeefende smaak? Is een ongeefende smaak primair en een geoefende smaak secundair? Nee, geen van beiden. Als er twee mensen bezig zijn met het waarderen van een gebouw, één met een geoefende smaak en de ander met een niet-geoefende smaak, en de één vindt het gebouw lelijk en de ander mooi, dan is het resultaat slechts dat één persoon het gebouw lelijk vindt en de ander het mooi vindt. In termen van mens-zijn is er geen winst voor de geoefende smaakhebber en de ongeefende smaakhebber. Toch vinden mensen met een geoefende smaak maar ook mensen met een ongeefende smaak hun eigen smaak “beter”. Dat mag. Maar dat zegt slechts alleen wat over hun eigen wereldbeeld, waarin voor de geoefende “vooruitgang” mogelijk is en de ander zich berust in passieve zelfgenoegzaamheid. Wat is jouw wereldbeeld?

Tegelijkertijd is het ook niet zo dat een meerderheid voor een bepaald oordeel iets zegt over de kwaliteit van dat oordeel. Het zegt iets heel anders. Het enige dat telt is wat jij vindt. Niet omdat jij belangrijker bent dan een ander. Dat ben je niet. Nooit niet. Nou ja, misschien voor jezelf, maar dat telt niet echt. Maar wat jij vindt telt omdat dat het enige criterium is waarop je gelijk kan geven, waarop je het gesprek van de maatschappij, de cultuur kan aangaan. Alleen als jij iets vindt, kun je dat vinden aanpassen en vervormen aan de hand van wat anderen jou zeggen of tonen. Het punt is dat je daarmee een grote verantwoordelijkheid legt op jouw eigen vinden, jouw smaak.

Smaak is niet primair. Smaak is een kwestie van leren en oefenen en proberen. Het lijkt primair omdat moedermelk aangenaam is. Maar dat lekker vinden van moedermelk is een product van de evolutie. Kinderen die moedermelk lekker vinden hebben een grotere kans te overleven. Zo simpel ligt dat. Niet moeilijk doen. Moedermelk is niet heiliger dan andere zaken in deze wereld. Het is heilig omdat alles heilig is. En het is lekker omdat jij nu eenmaal zo uit het evolutionaire proces bent gekomen. Jouw verantwoordelijkheid ligt hem niet in de antinomie van de vrijheid, jouw verantwoordelijkheid ligt in het zoeken naar je mogelijkheden binnen de werkelijkheid. Niets is primair, bepaalde momenten van smaak zijn hoogstens genetisch gecodeerd. Dat is wat anders. Smaak is wat men krijgt als men iets begint te vinden als men open begint te staan voor het andere omdat men beseft dat het andere jou reflecteert, jouw mogelijkheid tot zelfkennis biedt.

Smaak in de filosofie, de architectuur, de geschiedenis, de liefde, de wetenschap het is van het eerste belang. De smaak van de wetenschapper is de verheerlijkte dictatuur van het wetenschappelijk protocol en de bewijsvoering. En dat is ook maar goed ook. We willen geen wetenschap dat zich niet goed kan verantwoorden.